

Спеціалізованій раді ДФ 11.051.017
Донецький національний університет
імені Василя Стуса
м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21, 0432 50 89 37

ВІДГУК

офіційного опонента

Славової Людмили Леонардівни, доктора філологічних наук, доцента, завідувача кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка на дисертаційну працю *Варецької Ольги Олегівни* "Стратегії і тактики критики в політичному дискурсі Німеччини й України (інструментально-фонетичне дослідження)", подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 "Гуманітарні науки" за спеціальністю 035 "Філологія"

Вивчення тексту поданої на захист дисертації та наукових праць її авторки – О. О. Варецької, опублікованих за темою дисертації, дає підстави зробити такі висновки.

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Інтегрований підхід до аналізу дискурсу мовної особистості у комунікативному просторі спирається на здобутки політичної лінгвістики, паралінгвістики, контрастивної дискурсології, лінгвокультурології та контрастивної лінгвоперсонології (Ю.М. Караулов, В.В. Красних, К.І. Мізін, Н. В. Петлюченко та ін.). Сучасні лінгвістичні розвідки зосереджують увагу на вивченні того, яким чином відбувається відбір та реалізація особистістю вербальних та невербальних засобів у спілкуванні (В. І. Карасик, С. І. Потапенко, І.І. Сєрякова та ін); на встановленні зв'язку між мовою, владою і ідеологією. Особливості політичної комунікації вимагають від самих політиків прояву лідерських якостей, рішучості і харизми, конструювання яких в дискурсивних практиках здійснюється в комплексі різноманітних прийомів.

Саме дослідженню втілення стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України та визначенню спільних й відмінних рис на

вербальному (лексико-синтаксичному) та паравербальному (просодико-кінесичному) рівнях присвячена дисертація Ольги Олегівни Варецької. Міждисциплінарний характер дослідження та відповідність загальній спрямованості сучасних наукових розвідок на вирішення проблем співвідношення мови і мислення, мови і мовлення, мови і свідомості, мови і культури дозволили авторці схарактеризувати тактико-стратегічну реалізацію критики у політичному дискурсі, у якому в різних жанрах і типах текстів з'єднуються типологічні ознаки окремих мов (німецької і української), прагматичні правила окремих лінгвокультур та національно-культурних кодів й універсальні форми критичної оцінки. З огляду на це дисертаційна праця О.О. Варецької є безумовно на часі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Опоновану дисертацію виконано в межах наукової теми кафедри германських та східних мов Міжнародного гуманітарного університету "Функціонування мовних одиниць у різноструктурних мовах", що є складником загальнонаукової університетської теми "Тенденція становлення і розвитку соціогуманітарної сфери в Україні" (номер державної реєстрації 01104000678).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Детальне ознайомлення із дисертаційним дослідженням О. О. Варецької дає підстави стверджувати, що авторка при опрацюванні теоретико-методологічного підґрунтя вивчення стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України визначила статус критики як міждисциплінарного об'єкта в гуманітарних розвідках, описала види, форми, культурологічні та етноспецифічні риси критики в різних типах лінгвоспільнот та дискурсів, проаналізувала організацію електорального дискурсу, комунікативні стратегії і тактики політичного критисайзingu, а також лінгвокультурні традиції політичної критики в публічній комунікації Німеччини й України.

Дисертантка застосовує інструментально-фонетичний підхід в дослідженні стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини і України, а також принципи зіставно-типологічної лінгвістики, лінгвокультурології, контрастивної лінгвоперсонології, контрастивної дискурсології.

Саме широке загальнонаукове тло дало змогу О. О. Варецькій довести гіпотезу дослідження, а також методологічно коректно й науково виважено визначити мету, об'єкт і предмет вивчення та окреслити завдання дисертаційної праці.

Слід зазначити, що теоретико-методологічне підґрунтя пропонованої дисертації спирається на досить серйозну вибірку фактичного матеріалу – сформовано *корпус мовного матеріалу* дослідження, що складається з відеозаписів різножанрових політичних виступів німецьких (А. Вайдель, О. Гауланд, Х. Зеєхофер, К. Кюнерт, А. Меркель, М. Шульц та ін.) і українських (І. Геращенко, В. Зеленський, О. Ляшко, П. Порошенко, Ю. Тимошенко, І. Фаріон та ін.) політиків загальним обсягом 10 годин (по 5 годин для кожної мови).

Для досягнення мети своєї наукової розвідки дисертантка розробила комплексну методику, яка охоплює *загальнонаукові методи* (описовий, метод спостереження, аналіз та індуктивне узагальнення) та *спеціальні лінгвістичні методи* (зіставний метод, етнопрагматичний аналіз, метод контент-аналізу, аудіовізуальний аналіз, метод ідентифікаційного експерименту, інструментальний (комп'ютерний), статистичні методи лінгвістики).

Ступінь обґрунтованості та достовірності результатів дисертаційної праці О. О. Варецької визначається також логічною та завершеною структурою її дослідження.

У першому розділі роботи «**Теоретичні засади вивчення феномена критики в гуманітарних студіях**» критику визначено як "метод", "оцінку", "комунікативний жанр", "сукупність стратегій і тактик". На основі

аналітичного огляду теоретичних напрацювань щодо поняття критики в гуманітарних студіях та в проєкції на предмет дослідження, О.О. Варецька визначає політичний критисайзинг як набір стратегій і тактик критики, за допомогою якого здійснюється маніпулювання думкою опонента, який широко використовується під час виборчих кампаній для негативної оцінки якостей опонента в межах парламентського та телевізійного локусів.

У другому розділі **«Методика дослідження стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України»** представлено гіпотезу, мовний матеріал, програму проведення комплексного дослідження стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України. Здійснено двобічний зіставний аналіз стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України на вербальному (лексико-синтаксичні засоби експліцитного та імпліцитного вираження критики) та паравербальному (просодичні та кінесичні засоби оформлення стратегій і тактик критики) рівнях. Дисертантка змодельовала *tertium comparationis*, основою якого є ідеалізоване позамовне поняття "політична критика", визначено одиницю аналізу та засоби її виокремлення в різножанрових усних виступах політиків – у парламенті, на передвиборчих дебатах, з'їзді партії, ток-шоу – в монологічному та діалогічному (дебатному) форматах.

У третьому розділі **«Стратегії і тактики критики в політичному дискурсі Німеччини й України»** авторка виокремила спільні та відмінні риси у вербальній (лексико-синтаксичній) і паравербальній (просодико-кінесичній) організації стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини і України. Дисертантка зіставила конструктивні тактики критики в електоральних дебатах політиків Німеччини й України. О.О. Варецька дійшла висновку, що відмінною конструктивною тактикою критики для німецьких політиків є розбір помилок (18,7 %), що значно перевищує використання такої ж тактики українськими політиками (7,1 %). Зіставлення деструктивних тактик критики в електоральних дебатах політиків Німеччини й України показало, що відмінними в українському політичному дискурсі є

деструктивні тактики засудження (25,3 %) та образи (11,1 %). У німецькому ж політичному дискурсі найактивніше використовується тактика критики у формі докору (31,9 %).

Цікавим є також висновок дисертантки про контрастивну специфіку мовленнєвосупроводжувальних жестів правої або лівої руки, яка вказує на об'єкт критики. У роботі переконливо доведено, що контрасти простежуються і в просодичному оформленні критичних відрізків мовлення, які пов'язуються із характером тонально-динамічних емфаз і паузації.

Наукове й практичне значення одержаних результатів. Положення наукової новизни відповідають визначеним завданням опонованої дисертації та корелюють з її загальними висновками. Новим, зокрема є класифікація лексико-синтаксичних засобів вербалізації стратегій експліцитної та імпліцитної критики й просодико-кінесичних засобів оформлення стратегій конструктивної та деструктивної критики в німецькому й українському політичному дискурсі. Уперше з'ясовано універсальні стратегії та етноспецифічні тактики критики в промовах німецькомовних та українськомовних політиків у публічних електоральних дебатах.

У практичному плані результати пропонованого дослідження можуть бути використані у викладанні теоретичних курсів із зіставного мовознавства, контрастивної лінгвістики, теорії міжкультурної комунікації, у спецкурсах з політичної лінгвістики, контрастивної дискурсології, порівняльної типології німецької та української мов, практичної риторики.

Апробація результатів дослідження. Сформульовані в дисертації теоретичні висновки доповідалися та обговорювалися на 12 науково-практичних конференціях, із них 8 міжнародних.

Публікації. Основні положення дисертації викладено в 18 наукових працях, з яких: 1 стаття в періодичному науковому виданні іншої держави, що входить до Європейського Союзу; 4 статті у фахових наукових виданнях України; 1 стаття в науковому виданні, включеному до переліку наукових

фахових видань України з присвоєнням категорії «Б»; 12 праць в інших наукових виданнях.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Аналіз змісту дисертаційного дослідження О.О. Варецької вказує на дотримання авторкою вимог академічної доброчесності.

Оцінка мови та стилю дисертації. Текст опонованої дисертації написаний із дотриманням наукового стилю літературної української мови.

Окремі побажання та зауваження до змісту дисертації.

Певні дискусійні моменти викликає матеріал дослідження, деякі складники термінологічного апарату роботи та інтерпретація виокремлених тактик:

1. Хотілося б уточнити матеріал дослідження з огляду на його об'єкт – сучасний політичний дискурс Німеччини й України. Чи враховувалися під час проведеного аналізу мови національних меншин, адже йдеться про країни, а не про німецьку й українську мови?

Зазначаючи матеріал дослідження, авторка вказує, що «завдяки ідентифікаційному експерименту методом суцільної вибірки з наведеного корпусу було виокремлено 1000 одиниць *критичних дискурс-фрагментів* (500 одиниць для німецької та 500 одиниць для української мов). У цих фрагментах ідентифіковано 680 мовленнєвосупроводжувальних жестів, які увиразнюють критичне висловлювання і мають різні форми». Бажано було б пояснити, чому в результаті суцільної вибірки отримано рівну кількість критичних дискурс-фрагментів для обох мов? Чи ідентифіковані 680 мовленнєвосупроводжувальних жестів є спільними для двох мов?

2. Термінологічний апарат роботи здебільшого використано коректно та доцільно, проте виникають деякі питання щодо його окремих складників. Бажано пояснити паралельне використання термінів «німецький й український політичний дискурс» (див., напр., с.20, 22) та «німецькомовний й українськомовний політичний дискурс» (с. 22, с.92), а також значення термінів «самоінсценування політичних медіаперсон» (с.48) та «ціннісні

порушення» (с.43). Не зовсім зрозуміло, чи синонімічно використані в роботі такі терміни, як «вербальні засоби», «вербальні маркери» та «експлікати» (напр., стор. 94, 103 тощо).

3. Додаткового тлумачення потребують тези дисертації, пов'язані з виокремленням та аналізом тактик.

У рецензованій праці виокремлено і проаналізовано три різновиди конструктивних тактик критики: "критика-обговорення", "критика-розбір помилок", "критика-аналіз причин помилок" та чотири різновиди деструктивних тактик критики: "критика-докір", "критика-засудження", "критика-образа", "критика-розгром". Як, на думку дисертантки, можна пояснити той факт, що деструктивні тактики критики переважають над конструктивними? У цьому ж руслі дисертантка слушно виокремлює диференційні ознаки тактики конструктивної стратегії критики (с.129), але вони немовні. Чи можна назвати якісь лінгвістичні сигнали цих тактик?

Результати аналізу тактик викликають такі міркування. Чому, на думку дослідниці, «найбільш активними в українському політичному дискурсі є деструктивні тактики засудження (25,3 %) та образи (11,1 %), тоді як у німецькому політичному дискурсі найактивніше використовується тактика критики у формі докору (31,9 %) ("пінг-понг докорами") (с.136)? Авторка вважає (с. 90), що саме деструктивний тип політичної критики використовують у передвиборчому публічному дискурсі не для виявлення помилок та обговорення засобів їх усунення, а для здійснення впливу на опонента (об'єкта критики) з метою змінити його психологічний стан і провокувати до відповідної агресивної поведінки. Виникає питання, чи одночасно здійснюється якийсь вплив на виборців також?

Утім, висловлені зауваження не впливають на загальний позитивний висновок стосовно дисертаційної праці О. О. Варецької та носять здебільшого рекомендаційний і дискусійний характер.

Висновок. Дисертація О.О. Варецької на тему «Стратегії і тактики критики в політичному дискурсі Німеччини й України (інструментально-

фонетичне дослідження)» відповідає спеціальності 035 «Філологія» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), пункту 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167, а її авторка – Варецька Ольга Олегівна – заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 «Філологія».

Офіційний опонент:

доктор філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії і практики перекладу
з англійської мови Інституту філології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

 Людмила СЛАНОВА

Підпис засідачки
Вченого секретаря НДЧ
КАРАУЛЬНА Н.В.
06.06.2021р.

